

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Katılım Finansı Çalışanları İçin Etik Kurallar: AAOIFI Kuralları ve Türk Katılım Finansına Uygulanması

Ali Polat¹

Öz

Kamu kesiminin de teşviki ile, ülkemizde Katılım Bankası sayısında artış görülmektedir. Hem bu sayısal artış hem de tanıtım ve hizmet kalitesi faaliyetleriyle sektörün toplam aktiflerinin ve mevduatının daha fazla artması ümit edilmektedir. Türkiye özelinde katılım bankalarının yaşadığı sorunlarının temelinde özel bir düzenlemenin olmaması yer almaktadır. Ülkemizde katılım bankalarının uygulamakla yükümlü olduğu etik mevzuatı da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun uluslararası standartlardan yararlanarak yayınladığı "Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler için Etik Kurallar" bu eksiklikleri giderme noktasında olumlu bir çaba olarak görülürken bir yönü ile de bir tür genel çerçeve olarak düşünülebilir. Ancak bu genel çerçevenin katılım finansı için yeterli olup olmadığı ancak ulusal ve uluslararası ilgili diğer kuralların incelenmesi ile mümkün olacaktır. AAOIFI'nin hazırladığı "İslami Finans profesyonelleri için etik kurallar" başlıklı yeni çerçeve ise çok daha kapsamlı bir içerik sunmakta ve konvansiyonel perspektifin ötesinde birtakım hususlar içermektedir. Bu makale; AAOIFI tarafından yayınlanan bu yeni etik kuralların tartışılması, anlaşılması ve özelde Türk Katılım Bankacılığı'na entegrasyonu imkanını değerlendirmektedir. Gerek bankacılık sisteminin teamül olarak uyguladığı prensipler gerekse katılım finansının sisteme entegre olmak için farklı alanlara yoğunlaşıyor olması AAOIFI etik kurallarının uygulanması noktasında zor bir alan oluşturmaktadır. AAOIFI'nin etik kurallarının uygulanabilirliği, katılım finansına entegrasyonu, buna ilişkin çok boyutlu bir paradigma değişimi gerektirmektedir. Mevzuat'ın güncellenmesi dışında etik eğitimi, etik okur-yazarlığının artırılması ve katılım finansı bağlamında tüm paydaşların bu değerlerin uygulanması yönünde mutabakatı gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etik Kurallar, Katılım Bankaları, Denetim, AAOIFI.

JEL Sınıflandırması: G20, G30, G41

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü, İktisat Tarihi, Doç. Dr.

E-posta: apolat@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6041-5003>

Atıf/Citation: Polat, A. (2022 Katılım Finansı Çalışanları İçin Etik Kurallar: AAOIFI Kuralları ve Türk Katılım Finansına Uygulanması, *Maruf İktisat İslam İktisadi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s.04-20.

• Geliş/Received - 10.09.2022 • Kabul/Accepted - 21.10.2022

Ethical Rules for Participation Finance Employees: AAOIFI Rules and their Application to Turkish Participation Finance

Abstract

With the promotion of the government, there has been an increase in the number of Participation Banks in Türkiye. It is expected that the total assets and deposits of the sector will increase further in parallel to quantitative increase in branch numbers, promotion of the sector by the government and service quality activities. The lack of a dedicated regulation for participation banks is at the root of the problems experienced by participation banks in Turkey. The ethical rules that participation banks are obliged to implement in Türkiye also shares the same fate in this context. While the “Ethical Rules for Auditors Carrying out the Independent Audit of Interest-Free Financial Institutions” published by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority, making use of international standards, is a positive endeavor to eliminate the regulatory shortcomings. These rules are also a kind of benchmark for ethics application. However, whether mentioned rules will be satisfactory for participation banks, it will only be possible to compare these rules with other national or international ethical rules. The new framework titled “Code of Ethics for Islamic Finance Professionals “ prepared by AAOIFI offers a much more comprehensive content and includes some issues beyond the conventional perspective. This article evaluates the relevant ethical rules and discuss the possibility of the integration of these rules into Turkish Participation Banking. Both the principles practiced by the banking system and the fact that participation finance focuses on different areas to be integrated into the system creates a difficult area for the implementation of AAOIFI ethical codes. The applicability of AAOIFI’s ethical codes and its integration into participation finance require a multidimensional paradigm shift. Apart from updating the legislation, all stakeholders need to agree on the implementation of these values in the context of ethics education, increasing ethical literacy and participation finance.

Keywords: Code of Ethics, Participation Banks, Ethical Rules, Auditing.

JEL Classification: G20, G30, G41

1. Giriş

D İslami Finans ekosistemi, 2020 itibariyle 1,595 finansal kurumun yer aldığı, 47 ülkede ilgili düzenlemeleri yapılmış, 1008 adet eğitim hizmeti sağlayıcının bulunduğu 1,235 fıkıh alimi tarafından temsil edilen ve 2025 yılı itibariyle 5 trilyon dolarlık bir aktif büyüklüğüne erişeceği tahmin edilen bir finansal ağ oluşturmuştur (Refinitiv, 2021). Ürün, hizmet ve kurumsal çeşitlilikle birlikte mevcut konvansiyonel ürünlere alternatif bir faizsiz ekosistem oluşturma amacıyla hareket eden İslami Finans ekosistemini konvansiyonel olan alternatiflerinden ayıran temel özellik ise bir takım ahlaki değerler üzerindeki temel duruşudur. Pratik düzeyde tüm finansal kurumların mevzuat, yönetim ve denetim boyutları mevcut düzenlemeler üzerinden ele alınmaktadır. Bu noktada ahlak veya etik düzenlemelelerin tam olmadığı veya yerleşmediği uygulamalarda bu alanda bir eksiklik yaşanacağını beklemek yersiz olmayacaktır.

Ülkemizde, genel anlamda Bankacılık Kanunu'nun (BK) ilgili maddeleri (Madde 75 ve Madde 80) etik ile ilgili bir çerçeve çizerken, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) tarafından da kabul edilen ve konvansiyonel bankaların da uymak durumunda olduğu BK tarafından uyulması gerekli olan "Bankacılık Etik İlkeleri" daha detaylı bir perspektif sağlamaktadır. Bununla birlikte, "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ise uygulama alanını "kamu görevi yapanlar" ile sınırladığı için² sadece Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) yönetici ve çalışanları açısından bağlayıcılığı olan bir düzenleme olarak görülmelidir. Bu düzenlemede belirtilen etik unsurlar tabii ki özel sektör diyebileceğimiz yerli ya da yabancı katılım bankaları için de anlamlı olacaktır. Ancak "lafız itibariyle" yönetmelik değerlendirildiğinde, uygulanması veya denetiminin yapılması yönünde bir zorunluluk bulunmamaktadır. BDDK üyeleri ile personelinin uyması gereken mesleki ve etik ilkelere dair yönetmelik ise 2 Şubat 2007 tarih 26422 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmış ve konuyu daha net ve spesifik hale getirmiştir. Kamuda mevcut etik kurallara uyulup uyulmadığını tespit anlamında denetim yapacak olan kamu görevlileri ile ilgili olarak da 25/5/2004 tarihli ve 5176 sayılı "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kapsamında yer alan "Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Görev Yapan Denetim Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkelerine İlişkin Yönetmelik" de 14.09.2019 tarih ve 27699 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır³.

Ülkemizde faaliyette bulunan katılım bankaları mevcut kanunlara uymakla birlikte özellikle sektör paydaşlarının etik uygulamalarına yönelik bir boşluk ya da karmaşıklık olduğu da görülmektedir. Kurumsal etik yönetiminde kanunun sessiz kaldığı ya da etik kurallarda daha çok kanunun öngördüğü hususların dile getirilerek Katılım Bankacılığı prensiplerinin sadece konvansiyonel sistemin İslam'a

² Madde 2 — Bu Yönetmelik; genel bütçeye dahil daireler, katma bütçeli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli kuruluşlar, mahalli idareler ve bunların birlikleri, kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan; yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dahil tüm personeli kapsar.

³ İlgili yönetmelik Madde 2: "Bu Yönetmelik, 13/4/2005 tarihli ve 25785 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümleri ile birlikte uygulanır." demek suretiyle kapsamını belirlemektedir.

uygun olan ahlaki prensipleri ile örtüştüğü kısımlarını içermesi, aslında İslam'ın öngördüğü etik normların tamamı ile uygulanmaması sonucunu doğurmaktadır. İslami etik kuralların tam anlamıyla (kurum, araç, kişi) net bir şekilde belirlenmemesi aslında Katılım Bankaları için bir rekabet sorunu oluşturmaktadır. Muğlak etik ilkelerin bulunduğu ortamda Katılım Bankaları diğer konvansiyonel bankaların faaliyet alanlarına ilişkin bir iş modeli için fetva almak zorunda iken, konvansiyonel bankalar kârlı gördükleri takdirde katılım bankalarının alanına kolayca girebilmektedir. Mevcut kanun ve düzenlemelerin yetersizliği buna yardımcı olmaktadır. Bu sorunları azaltmak adına 14 Aralık 2019 tarih ve 30938 sayılı Resmî Gazete'de İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI)'nin yayınladığı standart ülkemiz mevzuatına Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından kazanılarak "Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar" başlığıyla yayınlanmıştır. KGK web sayfasında "AAOIFI tarafından yayımlanan Faizsiz Finans Denetim Standartlarının (FFDS'ler) mevzuatımıza kazandırılması amacıyla Kurumumuz tarafından hazırlanan 1 adet Etik Kural ile 6 adet FFDS yayımlanarak mevzuatımıza kazandırılmıştır." denilmektedir(KGK, 2022b).

KGK tarafından yayınlanan etik ve denetim ile ilgili kural ve standartlar şu şekildedir:

- Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar
- Faizsiz Finans Denetim Standardı 1: Bağımsız Denetimin Amacı ve İlkeleri
- Faizsiz Finans Denetim Standardı 2: Bağımsız Denetçi Raporu
- Faizsiz Finans Denetim Standardı 3: Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Şartları
- Faizsiz Finans Denetim Standardı 4: Bağımsız Denetçi Tarafından Fıkhî İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi
- Faizsiz Finans Denetim Standardı 5: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hata ve Hileye İlişkin Sorumlulukları
- Faizsiz Finans Denetim Standardı 6: Fıkhî Denetim (Faizsiz Finans Kuruluşlarının Fıkhî İlke ve Kurallara Uygunluk Sağlamasına Yönelik Güvence Denetimi)

Bu standartlardan "Etik Kurallar" yayımlandığı tarihten itibaren, FFDS 6: Fıkhî Denetim 1 Ocak 2021 tarihi ve sonrasında yürütülen denetimlerde, diğer standartlar ise 1 Ocak 2020 veya sonrasında başlayan yıllık hesap dönemlerinin denetimlerinde ihtiyari olarak uygulanabilecektir(KGK, 2022a). İsteğe bağlı olarak uygulanabilir olması geçiş aşamasında anlamlı olmakla birlikte, ciddi bir sorun yaşanmaması durumunda bu ihtiyari uygulamaların zorunlu bir denetim çerçevesine dönüştürülmesi de düşünülmelidir. Öte yandan, denetim gerekli olsa da yeterli bir şart olarak düşünülmemelidir. Ülkemizde böyle bir çerçeve bulunurken konu giderek uluslararası düzeyde de önemli hale gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak AAOIFI 2021 yılından geçerli olmak üzere yeni bir standart üzerinde mutabakat sağlayarak, katılım finans profesyonellerine yönelik yeni etik standardı olan İslami Finans Profesyonelleri için Etik Kurallar "Code of Ethics for Islamic Finance Professionals" adlı çerçeveyi 26 Aralık 2019'da kabul etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, literatür boyutu ile birlikte söz konusu etik kuralları incelemek ve Katılım Bankacılığı özelinde ve genel anlamda İslami Finans'ın diğer boyutları da olabilecek Sermaye Piyasaları, Tekafül vb. finansal hizmetleri de kapsayacak şekilde söz konusu etik kurallar tartışmak olacaktır.

2. Literatür

Müslümanların günümüzde yaşadığı en temel sorunların başında günlük hayat akışında maddi ilişki ve duyguların öne çıkması, manevi ya da ruhani boyutun ise ihmal edilmesi yer almaktadır. Bu eksikliklerin azalması veya ortadan kaldırılması etik kuralların uygulamaya alınması ile mümkün olacaktır (Rahim, 2013). Her organizasyon etkin bir şekilde faaliyetlerini icra etmek için yasal düzenlemelerle birlikte ahlaki bir çerçeveye de ihtiyaç duyar. Ahlak ve finans kelimeleri özellikle konvansiyonel sistem ve kapitalizmin doğurduğu krizler düşünüldüğünde bir araya gelmesi mümkün olmayan iki kelime iken İslam Ekonomisi çalışmaları ve İslami Finans ile ilgili gelişmeler uygulanabilir bir ahlaki çerçevenin İktisat ve Finans alanında mümkün olduğunu göstermiştir. Etik, interdisipliner bir kavram olarak, din ve felsefe başta olmak üzere daha geniş ya da dar kapsamlı olarak diğer sosyal bilimlerde de kullanılan bir kavramdır. Bu kavramın içeriğine yönelik “etik kurallar ve etik kodlar” anlamında özellikle konvansiyonel perspektifle birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmamızın konusu İslami Etik kuralları olmakla birlikte konumuz ile örtüşecek konvansiyonel etik literatüründen de bahsedilecektir. Bu çalışmaların ülkemizde özellikle katılım finansı çalışmaları için bir tür kıstas olarak kullanılabilmesi ve literatürün bu perspektiflerle zenginleşebileceği de göz önüne alınmalıdır.

Etik kurallarla ilgili olan ve İslami anlamda da tartışılması gereken paralel bir literatür kolu ise “değerler” ile ilgilidir. Değerler, insanlara hayatlarında neyin önemli olduğunu yansıtan, ulaşılması arzu edilen aşkın yaşam hedefleridir. Değerler, günlük hayatta rehber prensipler olarak motive edici bir rol üstlenirler ve algımızı, davranışımızı ve tavırlarımızı etkilerler. Değerlerin kişisel olarak bir önem derecesi olduğu da söylenebilir. Bir kişi için bir değer önemli iken başka bir kişi için bir başka değer daha önemli olabilir. Bir değer ne kadar önemli olursa, insanın hayatını etkilemesi o kadar mümkün olacaktır (Lee vd., 2019). Katılım finansının paydaşları olarak fon kullanan, fon arz eden ve sermaye sahipleri ile yöneticilerin de değerlerini en üst düzeyde uygulamaya koymaları katılım finansının performansını artıracak, en azından etik anlamda daha iyi bir noktaya ulaşmasını sağlayacaktır.

Tüm insanlık için ortak değerler olabileceğine ilişkin teori Schwartz (1992) tarafından öne sürülmüş, ve bu değerlerin çok daha farklı popülasyonlar ve yöntemlerle de destekleneceğine ilişkin çalışmalar devam etmiştir (Polat, 2018; Yazar, 2021). Örneğin Schwartz (2001) 4 büyük Kanada firması üzerinde yaptığı araştırma ile kurumsal ajanların davranışlarının etik kurallar tarafından etkilendiğini bulmuştur. Ayrıca bu kurallara uyum ve kuralların ihlaline ilişkin nedenler de araştırmada yer alırken etik kuralların davranışları nasıl etkilediğine ilişkin 8 metafor geliştirmiştir. Ülkemizde mevcut etik kurallar tamamıyla İslami anlamda bir ölçek oluşturmasa bile bu haliyle de literatürde eksiklik bulunmaktadır. Örneğin Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların çalışanlarının mevcut etik kurallara olan uymu nedir? Hangi banka türü çalışanları hangi tür etik ihlallerini gerçekleştirmektedir? Bu ihlallerin banka türüne (kamu-özel, yerli-yabancı, küçük-büyük) göre farklı boyutları var mıdır? gibi sorularla ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Ayrıca, Amerikan şirketler hukukunda etik sistemin bir parçası olmayıp bu alanda bir ikilik (dikotomi) olduğu ve kuralların uygulanması ile etiğin kendisi arasında bir ayrım olduğu söylenebilir. İslam’da ise ahlak İslami Finans’ın mündemiç bir parçası olup ayrıca düzenlemeye de gerek bulunmamaktadır. Sarbanes-Oxley gibi düzenlemelerle piyasaya ahlak getirmek için çok ciddi masraflara katlanıp ardından başarı gösterememenin arkasında bu dikotomi yer almaktadır (Hassan, 2013).

Schwartz (2004) etkin kurumsal etik kuralların kullanıcılar açısından algılanışını ele almıştır. Yine

dört büyük Kanada firmasında yapılan araştırmalarda kullanıcıların etik kurallara ilişkin olumlu ya da olumsuz yaklaşımlarının nedenlerine ilişkin bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Schwartz(2005) etik kuralların içerik itibariyle gerçekten ahlaki olup olmadığı sorusu ile başlamakta ve bunun için kurumsal etik kurallardan, küresel etik kurallardan ve iş etiği literatüründen yararlanarak evrensel moral değerler geliştirmektedir. Bunlar, i) güvenilirlik, ii) saygı, iii) sorumluluk iv) adalet v) önemseme ve vi) yurttaşlık olarak ifade edilmiştir. Konumuz açısından bu değerlerin önemi; İslam ahlakının tüm bu unsurları daha yoğun ve geniş bir şekilde ele alması ve daha da fazlasını içermesidir. Konvansiyonel sistem içinde hem insan mantığına uygun evrensel ilkelerin yer alması hem de İbrahimi dinlerin günümüze kadar ulaşan ortak değerleri bir zemin oluşmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte, AAOIFI'nin etik kuralları incelendiğinde kendi çerçevesini, terimlerini, mantığını en detaylı bir şekilde vererek aslında bir tür ahlak inşası görevini üstlenecek bir standart sunduğunu söyleyebiliriz.

Vishkin vd., (2019), Amerikan Katolik, İsraili Yahudi ve Müslüman Türkler üzerinde yapılan araştırmalarda (n=616) dindarlık düzeyi daha yüksek olan kişilerin duyguları ile daha uyumlu yollarla başa çıkabildiklerini bulmuşlardır. Dolayısı ile dindarlık duygusal tecrübeler üzerinden günlük hayata ilişkin çıktılar da sunmaktadır.

Schwartz ve Sorthaix (2018) yaptıkları literatür çalışması ile tüm durumlarda olmasa bile bazı durumlar için insani değerlerin bir kısmının diğerlerinden daha sağlıklı olduğunu ifade etmektedirler. Öznel iyi oluş (subjective well being) çalışmaları bağlamında insanların değerleri kimlik ve benlik kavramı için merkezi önemdedir. Değerler ve öznel iyi oluş ilişkisi için farklı görüşler olsa da İslami değerlerin de öznel iyi oluşumuzdaki rolünün hem bireysel hem de bu değerlere sahip bireylerin oluşturduğu organizasyonlar anlamında incelenmesi gerekmektedir. Bu değerlerin diğer değer setlerinden bir farkı ise bir yandan insanın doğasını dikkate alırken öte yandan olması arzu edilen ve kaçınılması gereken "değerleri" de ifade ediyor olmasıdır.

Etik kurallar ile ilgili İslami literatüre baktığımızda birçok çalışmanın genel anlamda etik, ahlak ve dini kurallar bağlamında ele alındığını ama özellikle etik kod veya etik kurallarla ilgili sınırlı çalışmanın bulunduğunu söyleyebiliriz.

Abeng (1997) Endonezya'da 1930'larda kurulan Matsushita Elektrik Şirketi'nin, o zamanlar için oldukça yenilikçi olan bir perspektifle yedi etik prensip belirlediğini ifade eder. Ancak, bugün içinde bulunduğumuz dinamik iş ve finans ortamı çok ciddi bir şekilde formüle edilmiş bir İslami iş etiği teorisini gerekli hale getirmektedir.

Abuznaid (2009) literatürde etik konusu ile ilgili yüzlerce çalışma bulunmasına rağmen İslam iş etiği konusunda çok az sayıda yayın yapıldığını ve bu alanda literatürde bir açık bulunduğunu ifade eder. Kişilerin ahlaki ve gayri ahlaki davranışlarını belirleyen unsurları belirttikten sonra İslam'a göre uyulması gereken etik ilkeleri sıralamış ve İslam ve diğer dinlerin etik yönden benzerlikleri ile devam etmiştir. Bu benzerliklere rağmen İslam'ın aynı kavramları ele alışı bile farklılık arz etmektedir. Dolayısı ile kavramların kendi paradigması içinde yeniden düşünülmesi ve ele alınması gibi bir gereklilik ortaya çıkmaktadır.

Hassan (2013) İslami Finansal Kurumlar ve etik prensipler üzerine genel bir değerlendirme yaparak Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılabilecek, insanın Halifeliği, kardeşlik ve evrensellik, ortaklık, emeğin kutsallığı, ümit ve yeis prensibi gibi prensipleri ve bunlarla ilgili alt prensipleri ele almıştır.

Suryanto (2016) Endonezya için yapmış olduğu araştırmada İslami iş etiği ve denetçilerin görüşleri arasındaki ilişkiyi ele almış ve denetçilerin İslami etik kurallara olan bağlılığı ile bu kuralları uygulaması arasında doğru orantı olduğunu tespit etmiştir. Dolayısı ile etik kurallara fiilen bağlılık gibi subjektif sayılabilecek bir alan oluşmuştur.

Ahmed vd., (2017) İslami bankaların İslami etik değerler bağlamında Allah'a ve topluma karşı olan sorumluluklarını analiz etmiş ve mevcut hali ile İslami bankaların refah maksimizasyonu, piyasa rekabeti, eksik risk yönetim araçları vb. birçok nedenle ortaklık yerine borçluluk tabanlı enstrümanları kullandığını ifade etmektedir. Çalışmada "İslami etik" değerler ifade edilirken daha makro düzeyli hususlar ele alınmış ve örneğin İslami bankaların yoksulluğu azaltmak veya servetin eşit paylaşımı gibi hususlarda bir planının olmadığını ifade etmektedir. Her ne kadar bu "etik" değerlerin bankalardan beklenip beklenemeyeceği bir tartışma konusu olsa da sonuç itibarıyla uygulamada bu değerlerin eksikliğini de kritik edildiğini söyleyebiliriz.

Hassan vd., (2019) İslami Finans ve muhasebe standartları üzerine yaptıkları inceleme ile uluslararası standart yapıcı kurumların (AAOIFI; IFSB, IIFM⁴) standart ve rehberlerinin adaptasyonunda ortaya çıkan sorunları ele almaktadır. Konumuz kapsamında yer alan etik standardını da ilgilendiren boyutu ile; standartların infazına ilişkin bir yaptırımın zorunlu olmaması belirtilebilir.

Katılım Finansı çerçevesinde etik kurallara ilişkin sınırlı çalışma arasında Polat (2018) bankacılık etik ilkeleri ve AAOIFI standartlarını karşılaştırırken, Selçuk vd., (2019) bağımsız denetimde AAOIFI standartları ile bağımsız denetim standartlarını mukayese etmektedir. Yazar (2021) ise bağımsız denetçiler için etik kuralları ile faizsiz finans kuruluşları denetçileri için etik kuralları karşılaştırmıştır. Benzer şekilde Akpınar ve Çetintaş (2021) da bağımsız denetimi yürüten denetçiler için etik kuralları faizsiz finans kuruluşları bağlamında ele almış ve iki etik kural arasında bir farklılığın olmadığı ve birbiriyeye uyumlu olduğunu ifade etmişlerdir.

Gözüm(2016) tarafından Türkiye'de bulunan kamu, özel sermaye ve katılım bankası çalışanlarına yapılan anket ile iş etiğine ilişkin tutumları incelenmeye çalışılmış ve kadınların daha çok iş etiği kurallarına dayalı bir tutum içinde olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada diğer bir husus 42-51 yaş grubu çalışanların etik değerlerin anlamsızlığı konusunda diğer gruplara göre daha yüksek sonuç vermiş olmasıdır.

İlişkili bir literatür dalı olarak ise katılım bankaları çalışanlarının İslami finans hassasiyeti üzerine yapılan araştırmalardan bahsedilebilir. Balkanlı ve Yardımcıoğlu (2020) tarafından Marmara bölgesindeki finans kurumları üzerine yapılan çalışmada, çalışanların zaman zaman İslami finansal çerçevede dışına çıkabildiklerini tespit etmişlerdir. Beyur (2021) ise Diyarbakır'da bulunan katılım bankaları üzerine yaptığı yüz yüze anket görüşmesi sonucunda personelin ürün ve hizmetlere yönelik farkındalık ve tutum düzeylerinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Katılım bankacılığı personeli bağlamında bile

⁴ Belirtilen kuruluşların hangi ülkede oldukları ve ne anlama geldiklerine ilişkin açıklama yapılması uygun olacağı için dipnot olarak ifade edilmektedir.

AAOIFI: İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (Manama, Bahreyn)

IFSB: İslami Finansal Hizmetler Kurulu, (Kuala Lumpur, Malezya)

IIFM: Uluslararası İslami Finans Piyasası (Manama, Bahreyn)

mükemmel bir teori/pratik uyumu söz konusu değilken toplumun diğer kesimleri veya konvansiyonel bankaların katılım bankaları hakkında daha doğru/makul görüş sahibi olmaları da düşük olasılıklı olacaktır. Bu alanda Ayvaz(2021) tarafından yapılmış çalışma ile konvansiyonel banka çalışanlarına anket yapılmış ve ürün içerikleri ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları, katılım finans ürünlerini kendileri için uygun bulmadıkları ve bu banka türüne ve ürünlerine güven problemi yaşadıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte Eroğlu Pektaş ve Temelli (2019) algılanan hizmet kalitesi, algılanan dini hassasiyet ve algılanan bilinirlik üzerinden banka tercihi ve algılanan şeffaflık ve güvenilirliğe ulaşmaya çalışmış ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi personeli bağlamında bankaların İslami esaslara göre faizsiz olarak çalışması, banka müşterileri tarafından bankanın güvenilirliği ve şeffaflığı algısını arttırmakta; müşterilere güven vermekte ve bu doğrultuda müşterilerin banka tercihlerini ve yatırımlarını etkileyebilmektedir.

Karacaer ve Kurt (2022) faizsiz finans ve geleneksel finans mukayesesi bağlamında iç denetimi karşılaştırmış ve İslami iç denetimin, geleneksel iç denetimle birçok açıdan benzerlik gösterdiği; bununla birlikte amaç, faaliyet alanı, süreç, bağımsızlık ve objektiflik, yetkinlik gereksinimi ve denetim yaklaşımı açılarından bazı noktalarda geleneksel iç denetimden farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Kalkavan (2022) etik bankacılık ve İslami bankacılık detayına vurgu yaparak kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında ilgili literatürü tartışmıştır. Katılım finansında etik uygulamalar üzerinden kurumsal yönetime ve kurumsal diğer perspektiflere yönelik çok detaylı çalışmalara da ayrıca ihtiyaç bulunmaktadır.

İnsanoğlu iradesi ile birlikte doğruyu yanlıştan ayırmaya muktedir olarak yaratılmış olmakla birlikte kutsal kitaplar ve peygamberler aracılığı ile de ilahi rehberliğe mazhar olmuştur. Bu verilenler hem dünya hem de ahiret saadetinin sağlanması için uyulması gereken gerekli zemini oluşturmaktadır. Ahlaki davranışların ihmal edilmesi kısa dönemli kazançlar sağlasa bile bu kazançların orta ve uzun vadede kalıcı olması mümkün olmayacaktır.

Her meslek için bir gereklilik olmakla birlikte Ahmet b. Hanbel'in Muvatta'sında nakledilen Hadis-i Şerifte "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" buyurulmasını finans sektörü özelinde düşünmek gerekmektedir. Bu anlamda, Fikhî Kurullar, ilgili kanunu düzenlemeler veya düzenleyici kuruluşların varlığı her ne kadar gerekli olsa da yeter koşulu sağlamayacaktır. Ahlaki kuralların tam olarak uygulanmadığı bir durumda lafız ve ruh olarak fikhî uygunluğu iddia etmek aslında eksik bir iddia olacaktır. Bu nedenle sektörde yer alan tüm paydaşların çok ciddi bir ahlaki standardı da tutturması gerekmektedir.

Toplumun vasatının üzerinde bir ahlaki düzeyin kurumsal olarak sağlanması pek mümkün olmasa da bu yine de etik standartların oluşturulması ve bir hedef belirlenmesi anlamında etik kuralların uygulanmamasını gerektirmemektedir. İslami finans bağlamında bir teorik çerçeve ve aynı zamanda uygulama oluşturması açısından AAOIFI'nin üzerinde çalışmış olduğu yeni kurallar seti sektörün ihtiyacını gidermeye yönelik ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Bu yeni standart yani "İslami finans profesyonelleri için etik kurallar", "Code of ethics for Islamic finance professionals", 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Böylece üzerinden çok uzun süre geçmiş olan AAOIFI'nin 1999 yılında çıkarmış olduğu "İslami Finans Kurumları Denetçi ve Muhasebecileri için Etik Kurallar" ve 2003 yılında çıkarmış olduğu "İslami Finans Kurumları Çalışanları için Etik Kurallar"⁵ yürürlükten kalkmıştır.

⁴ Yukarıda Türkçe'si verilen iki kural setinin orijinal isimleri sırası ile "Code of Ethics for Accountants and Auditors of Islamic Financial Institutions" ve "Code of Ethics for the Employees of Islamic Financial Institutions" şeklindedir.

AAOIFI(2019a)'de belirtildiği üzere, önceki kodlara göre bu yeni kod etik kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlarken, daha sistematik bir çerçeve sunmaktadır. Böylece benimsenmesi ve kullanımı daha kolay olacaktır. İzleyen kısımda kavramsal çerçeve ele alınmakta ve etik ihlallerinin hangi alanlarda olabileceğine ilişkin bir çerçeve çizilirken yine aynı başlıklarla bu etik ihlallerine ilişkin ideal durumlar ifade edilmektedir.

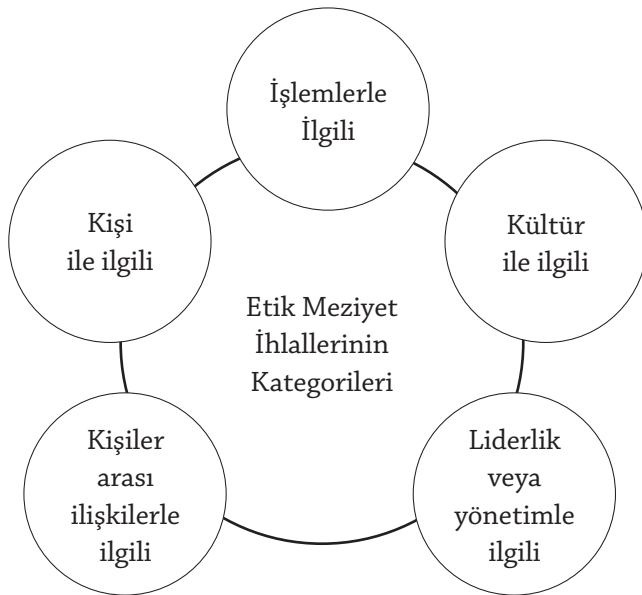
3. Teorik Çerçeve

Ahlak, zorunlu olarak sağlanması gereken Adalet ve gönüllü olarak uyulması arzu edilen İhsan kavramlarının bir çıktısı olarak düşünülebilir. Adalet uygulanmadığında Zulüm ortaya çıkacak, İhsan gözetilmeden Adalette süreklilik sağlanamayacaktır. Zulmü engellemek ve İhsan'ı sağlamak amacıyla AAOIFI, 12 ülkeden⁶ 125 sektör temsilcisi/katılımcısı ile yapmış olduğu anket sonucunda bu çalışmanın konusu olan etik kurallar çerçevesine ilişkin taslak metin hazırlanmış ve 10 Temmuz 2019 itibarıyla görüş için kamuoyu ile paylaşımına açılmıştır. Aşağıda yer alan perspektif genel olarak bu etik kuralları yansıtmaktadır.

3.1 Etik: Genel Bir Bakış

Etik sadece doğru şeyi yapmak değil, aynı zamanda doğru şeyi, doğru bir niyet, doğru bir zihin yapısı ve doğru bir şekilde, hiçbir gözlem ve denetim söz konusu değilken bile gerçekleştirmek demektir(AAOIFI, 2019b, s. 6). Etik olmak aslında sadece pasif olarak bunları kendi şahsında gerçekleştirmeyi değil aynı zamanda dışa dönük olarak bu değerleri paylaşmayı ve teşvik etmeyi de içermektedir.

Standardın oluşumunda giriş kısımları sonrası kavramsal çerçeve kısmında adalet ve ihsan denklemi, etik değerler ve etik protokoller ele alınmış, izleyen kısımda ihlaller her bir etik değer bağlamında tasnif edilmiş ve örneklendirilmiş, son bölümde ise etik idealler yine ilgili etik değerler bağlamında tasnif edilmiş ve örneklendirilmiştir.

Şekil 1: Etik ihlallerin kategorileri

Kaynak: AOIFI, 2019b, s. 6)

⁶ Bahreyn, Umman, Kuveyt, BAE, Suudi Arabistan, Pakistan, Malezya, İngiltere, Endonezya, Türkiye, Sudan ve Mısır

3.2 Adalet ve İhsan Çerçevesi

Adalet ve İhsan'ın dört unsuru olarak şunlar sayılmalıdır: i) Doğru niyet ve doğru zihin yapısına sahip olmak ii) Doğru şeyi yapmak, iii) Doğru şekilde yapmak ve iv) Diğer ilgili kişileri de pozitif bir şekilde sürece dahil etmek.

Bu çerçevenin temelinde tüm bu doğruluğun yapılması ancak Allah'ın rızasını düşünerek ve onun gazabından çekinerek uyulacak bir çerçevedir. Doğru şeyleri yaparken İslami değerler göz önüne alınmakla birlikte bu değerlere zıt olmayan diğer düzenlemelere de uyulmalıdır. Kişinin bildiğini en iyi şekilde uygulaması, kapasitesini kullanması ve bunu da zamanında yapması gerekmektedir. Zamanında yapılmayan işler sebebi ile oluşacak krizler de aslında ahlaki bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu uygulamalar yalnız başına veya diğer uygulayıcılarla, gözetim veya denetim altında değilken de uyulması gereken kurallardır. Katılım bankaları çalışanlarının⁷ çalışma arkadaşlarını örnek model olacak şekilde ahlaki duruşu ile pozitif olarak etki etmesi de son madde kapsamında düşünülmelidir.

Adalet ve İhsan'a ulaşmak için çerçeveye uygun hareket edildiğinde her bir çerçevenin detaylı şekilde bir ya da birden çok etik değere bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 2: Adalet ve İhsan Denklemi

Kaynak: (AAOIFI, 2019b, s. 13)

⁶ Burada personel ifadesini açmak yerinde olacaktır. Katılım Bankacılığı etik ilkeleri aslında "İslami Finans Profesyonelleri" ifadesini içerdiği için; yönetim kurulu üyelerinden, genel müdürlere, şube müdürlere, TKBB personel ve yöneticilerine ve hatta sermayedarlara kadar genişletilmesi gereken bir uygulama olmaktadır. Aslında detaylı incelendiğinde görüleceği üzere, ahlaki kurallar Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılmış olan temel yasakları gayri ahlaki, teşvik edilen diğer güzel hasletleri ise ahlaki unsurlar olarak ele almaktadır.

3.3 Etik Değerler

Şekil 2'de belirtilen Adalet ve İhsan'a ulaşılması için her katılım finansı uzmanının i) Takva, ii) Tevekkül, iii) Sıdk, iv) Emanet, v) Kuvvet ve vi) Hakkı Tavsiye değerlerine sahip olması gerekmektedir. Aslında bu değerlerin büyük bir kısmı kelime olarak bilinse de günlük hayatta, özellikle finans sektörünün hızlı temposu içinde çok kolay bir şekilde unutulması ve ihmal edilmesi söz konusu olmaktadır. Takva, Allah'ı devamlı hatırlamak ve ona itaat etmek, tevekkül O'na güvenmek, tüm gayreti ile gerekenleri yaptıktan sonra sonucu ona bırakmak, Sıdk; inancı, niyetleri, sözleri arasında tutarlılık ve sebat sahibi olmak. Emanet; bulunduğu pozisyonun, statünün vermiş olduğu güç ve sorumluluk ile kendisine verilen kaynakları muhafaza etmek ve görevini yerine getirmek. Yeterlilik (capacity); görevin gerektirdiği düzeyde güç, fiziki ve zihni kuvvet sahibi olmak⁸, Hakkı tavsiye; başkalarını iyi şeylere teşvik etmek ve gayri ahlaki inançlardan ve eylemlerden uzaklaşmalarını tavsiye etmekle birlikte otoritenin, gücün ve başkaları üzerindeki etkisinin adil ve sağlıklı bir şekilde kullanılması olarak ifade edebiliriz (AAOIFI, 2019a).

Şekil 3: Adalet ve İhsan Denklemi ile Etik Değerlerin İlişkisi

Kaynak: (AAOIFI, 2019b, s. 14)

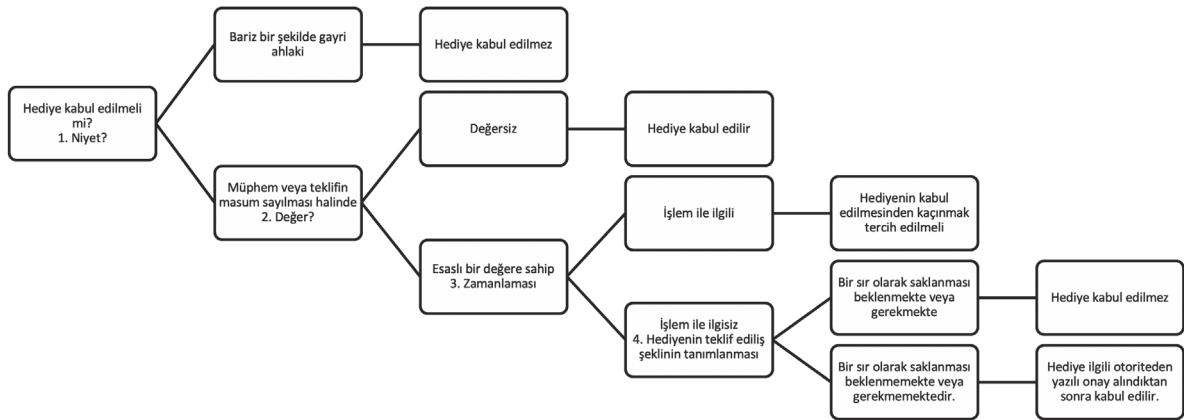
⁸ Görevin gerektirdiği yeterlilik genel bir ifade olmakla birlikte bunun detayları olan güç, fiziki ve zihni kuvvete sahibi olmaya ilişkin de bir muğlaklık olduğu söylenebilir. Bu anlamda yeterliliğe ilişkin bir takım ölçüm yöntemleri gerekecektir. Burada belki İslami düşünce sistematiğine uygun farklı göstergeler veya farklı yaklaşımlar gerekmektedir ki başka bir makale konusu olarak ele alınabilir. Örneğin yeterliliğin kalbi, akli veya fiili boyutları ile ele alınması için bir takım ameli göstergeler veya beyan edilen ifadeler üzerinden bir yeterlilik ölçeği düşünülebilir.

3.4 Etik Protokol

Etik kuralların kurumsal çerçevede varlığı veya denetimi yanında bu kuralların anlaşılması ve uygulanmasına yönelik de ayrıca bir düzenleme gerekmektedir. Bu ise etik protokoller üzerinden gerçekleştirilecektir. Ahlaki karar alma protokollerinin uygulanması ile ancak ahlaki olarak savunulabilir kararlar alınacaktır. Yine aynı protokolün bir parçası olarak bir etik ihlali söz konusu olduğunda buna nasıl yanıt verileceği de (ihlalin bir rapor ile durum tespitinin yapılması ve ihlalin resmi olarak bildirilmesinde uygulanacak adımlar) yine bu protokolün bir parçası olmaktadır.

3.5 Temsili İhlaller ve İdealler

Bir katılım finans çalışanı her zaman için etik değerleri en üstte tutmalıdır. Bu değerler Şekil 3'ün üst kısmında yer alan etik değerlerdir. Bu değerlere ters bir durum etik ihlali olarak kabul edilecektir. Bu anlamda AAOIFI etik kodunun B kısmı (s. 19-43) bir anlamda kaçınılması gereken hususları detaylı bir şekilde izah ederken izleyen C kısmı (s. 43-47) bu ilgili etik boyutlara ilişkin ideal durumları izah etmektedir. Günah işlemek, hakka tecavüz, gaffet gibi kavramlar takva boyutu ile ilgili iken, yalan söylemek, abartı ile gerçeğin boyutunu değiştirmek, aldatmak, başkasının fikir ve işlerini kendinin gibi gösterme anlamına gelecek intihal, boş sözler vermek, manipüle edecek ifadeler kullanmak, yalan yemin, bilgi sahibi olmaksızın kanaat belirtme, söylenti tellallığı, birkaç istisna üzerinden genelleme yapmak, bir ifade ya da olayı kendi bağlamı dışında kullanmak, geçersiz mukayeseler yaparak bir şeyi daha çok ya da daha az arzulanır kılmak, iftira, gerçeklerin kişisel kanaatlerle birleştirilerek sunulması, maksatlı muğlak hususlar bırakmak, gerçeğin bir kısmını beyan etmek gibi tek tek saydığımız hususlar aslında Sıdk ideali için ihlal özelliği taşıyan unsurlardır. Burada da aslında insanlarla iletişim esnasında oluşan şifahi diyebileceğimiz söz ile ilgili ihlaller varken aynı zamanda sözle ilgili olmayan ama Sıdk boyutunu ihlal edecek başka hususlardan da kaçınılmalıdır. Örneğin, belli kişi veya gruplara inanç, ırk, milliyet, evlilik durumu, cinsiyet, yaş ve sosyal statüye göre adil olmayan ayrımcılık yapmak, klişe bilgilerle kategorileştirme, riyakarlık vb. gibi hususlar ise davranışlarla ilgili olarak Sıdk idealine zarar verecek ihlallerdir. Yine emanet ile ilgili ihlaller de insanlar, insan şerefi (şiddet, tecavüz, suiistimal, mobbing, sabotaj, cinsel taciz vs.) ve kaynaklarla (hırsızlık, kara para aklama, vergi kaçırma, israf vs.)

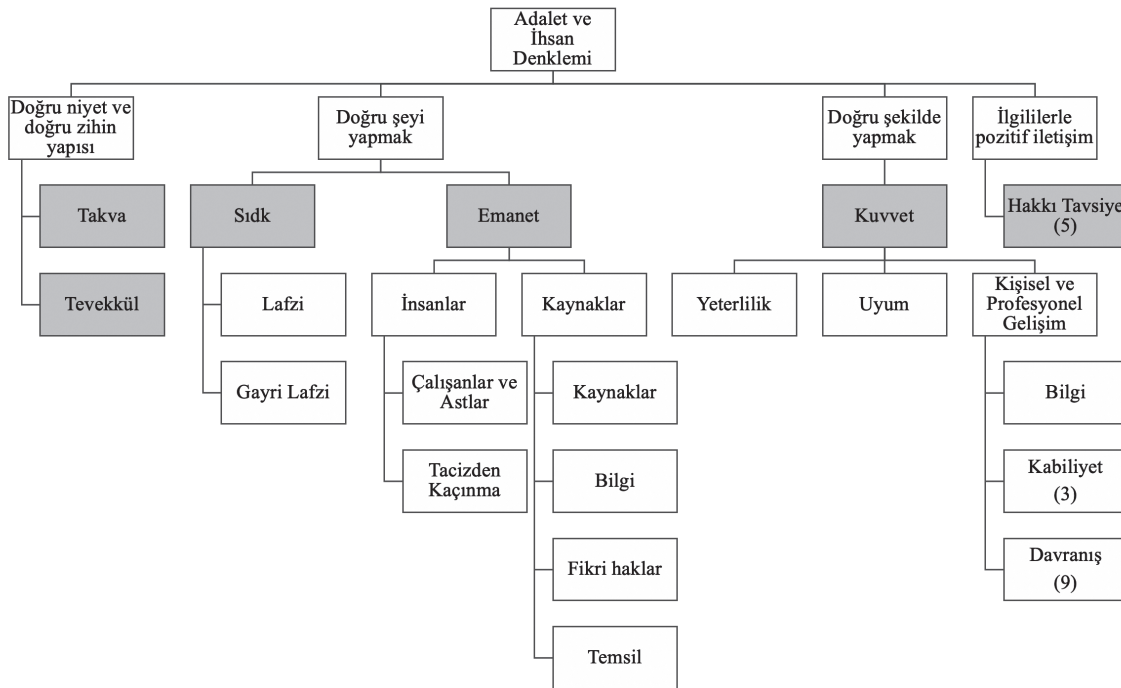
Şekil 4: Hediye görünümü rüşvet tespiti

Kaynak: (AAOIFI, 2019b, s. 30)

ilgili olabilmektedir. Standart'ta yer alan ve etik denetimi için bir anlamda kritik soruları da içeren algoritmik çizimlerin varlığı uygulama açısından da önemli bir boyut oluşturmaktadır. Şekil 4'te yer alan çizim benzeri sistematik soru ve cevapların yer aldığı başka etik boyutlu detaylar da yer almaktadır. Bir bilginin ticari amaçlı kullanımına ilişkin ya da giybet veya iftira yapmaksızın bir konu hakkında nasıl konuşulacağına ilişkin adım adım sistematik düşünceyi oluşturan çizimler yer almaktadır. Her ne kadar bu hususlar birçok insan için malum konular gibi gözükse de etik veya İslami ahlak anlamında eğitim almamış, ya da kültürel değerler sebebi ile farklı kişisel doğruları olan tüm paydaşların aynı çizgide buluşabileceği bir zemin oluşturması bakımından anlamlı gözükmektedir.

Standart'ın ideallerle ilgili son kısmında ise takva, tevekkül, sıdk, emanet, kuvvet ve hakkı tavsiye gibi değerlere ulaşma noktasında yapılabilecek ideal davranışlara dönük bir perspektif sunulmaktadır. Örneğin tevekkül için a. Fikhî güvenilirliği sürdürmek, b. Ümitvar olmak ve pozitif davranmak, c. Düzenli olarak dua etmek ve d. Mükafatları ertelemek (kişisel kontrolü sağlayarak daha sonra yerine birtakım ödemelere bir an evvel kavuşmayı arzu etmekten kaçınmak) gibi hususlar yol gösterici olacaktır.

Etik kod çerçevesini oluşturan kurul üyeleri yapılan tartışmalar sonrasında yukarıda da geçen terminolojiyi, yani Adl, İhsan, Takva, Tevekkül gibi kavramları Arapça formunda kullanmayı tercih etmiş, tercüme edilmesi durumunda kavramın anlamının etkisinin azalacağı veya tahrif edilebileceği düşüncesi öne çıkmıştır. Kurulun aldığı kararlardan bir diğeri ise etik ihlallerin sadece finansal değil finans dışı konuları da kapsaması çünkü finans dışı gibi gözükken etik ihlallerin bir şekilde finansal sonuçları olabileceği veya İslami Finans Kurumlarının itibarını zedeleyeceği düşüncesi hâkim olmuştur. Ayrıca, etik kodun uygulamasına yönelik bir yönetim standardının da oluşturulması kararı alınmıştır (AAOIFI, 2019b, s. 50).

Şekil 5 : Etik Kod'un Görsel Çizimi

Kaynak: (AAOIFI, 2019b, s. 8)

4. Türk Katılım Bankacılığı ve Etik Uygulamaları

Konvansiyonel ve Katılım Bankalarının birlikte uyguladığı “Bankacılık Etik İlkeleri”nin 1. Maddesi (amaç maddesi) etik ilkelerin amacını; “bankacılık mesleğine toplumda mevcut saygınlık ve güvenilirlik duygusunun sürekliliğinin sağlanması, meslek onuru olarak adlandırılan bu saygınlık ve güvenilirlik duygusunun geliştirilerek sürdürülmesi ve bankacılık sektöründe istikrar ve güvenin korunmasıdır.” şeklinde ifade etmektedir. AAOIFI kodu ise İslam ahlakının getirdiği temel değerleri ve ahiret inancını da gerekli görmüş ve bu yönde bir yapı oluşturmuştur. AAOIFI kuralları, bankacılık etik kuralları ile birlikte düşünüldüğü takdirde, bir katılım bankasının zaten mevcut uygulamalarına katkı sağlayan bir altyapı oluşturmak ve bu etik uygulamalar ve kabuller çerçevesi dışına çıkan bazı yanlışlıkları düzeltmek olabileceği gibi ilgili etik kodun (İslami) en iyi uygulamalarını bir kaldıraç olarak kullanarak şirketi bulunduğu etik düzeyden daha ileriye taşımaya da hedefleyebilir. AAOIFI’nın bu en son yayınladığı etik kurallar işte bu çerçeve mutabakat olarak düşünülebilir. Kaptein’in (2017) de belirttiği üzere, etik kuralların “yaşaması” organizasyona “yerleşmeleri” ile mümkün olacaktır. Etik kurallar genel anlamda anlaşılır ve belki de çok gerekli değilmiş gibi gözükse de binlerce olasılık arasında etik karar verilmesi gereken tartışmalı alanların oluşacağı da muhakkaktır. Bu tartışmalı alanlar operasyonel konularla ilgili olabileceği gibi, pazarlama veya başka bir husus ile ilgili de olabilir. Özellikle pazarlama literatüründe etik davranışların ne olduğuna ilişkin açık bir kavrayış bulunmamakta ve bu da etik standartların duruma/kuruma veya kişilerin etik anlayışlarındaki farklılıklara göre değiştiği algısını oluşturmaktadır (Ferrell & Gresham, 1985).

Şekil 5’te yer alan görsel, AAOIFI’nın etik kurallarının hem teorik çerçevesi hem de uygulamaya yönelik detayları hakkında ipucu vermektedir. Belirtilen her bir değer bağlamında toplamda 6 adet kaçınılması gereken tüm unsurlar detaylı bir şekilde belirtilmiş, etik kodun son kısmı diyebileceğimiz temsili idealler bölümünde ise yine her bir etik boyut ile ilgili olarak ulaşılmaması gereken noktalar örneklerle verilmiştir. Netice itibarıyla bu kadar detaylı bir perspektife rağmen uygulama dokümanına⁹ da ihtiyaç duyan bu yaklaşım ile arzu edilen hususun bir katılım finans kurumunun iç uygulamaları, etik denetimi, personel, hissedar ve müşteri profili bağlamında yeniden etik değerlere dönüş olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde kurumsal davranışlarda da bir değişiklik olması beklenebilir. Bu soru yani, etik kodların kurumsal davranışlarda bir fark oluşturup oluşturmayacağını sormak “Pazarlama işe yarar mı?” sorusuna benzemektedir. Pazarlama içeriğine, uygulama alanına, kampanyanın gidişatına göre şirket satışlarını artıran bir faktör olduğu kadar para kaybına sebep olan bir kaynak israfına da dönüşebilir. Etik kuralların uygulanmasında iletişim, destek ve yaptırım boyutları önem arz etmektedir (Cowton, 2019). Etik davranışların yaygınlaşması yatırımcılar ve hissedarlar lehine de bir ortam oluşturmakta ve bu anlamda kar maksimizasyonu hedefi ile çelişmemektedir. Günlük bankacılık uygulamaları ya da pazarlama prensiplerinin büyük bir kısmı zaten konvansiyonel perspektif ile ele alındığı için bir katılım bankası uygulaması da farkına varmadan veya bilinçli olarak böyle bir uygulamayı benimseyebilir. Bu durumda ancak uygulaması zorunlu olan bir etik perspektif ile bu bakış değiştirilebilecektir.

⁹ Uygulama dokümanına ihtiyaç duyulmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bugün katılım bankacılığı alanında çalışan personelin İslam dininin tüm temel kavramları, itikadi veya fihki altyapısına ilişkin bir yeknesaklık oluşturmak için tüm bu hususlar yani en temel kavramlardan başlayarak diğer hususlara doğru özel bir dokümantasyon ve detaylı bir çerçeve gerekmektedir. Örneğin Şekil 5’te yer alan Kuvvet terimi bile belirtilen perspektif olmadan daha farklı ve eksik bir şekilde anlaşılabilir ve böylece tüm çerçevesinin yanlış yorumlanması riskini barındırmaktadır.

5. Sonuç

İslami finans hem ülkemizde hem de dünyada aktif büyüklüğü ve yaygınlık bakımından artmaya devam etmektedir. Ancak, küresel finansal sistemin birçok sorun yaşadığı, reformlar ve yeni politikalar için çağrılar yapıldığı, fintek ile ilgili yeni araç, kurum ve radikal çerçevelerin olduğu bir ortamda bu büyümenin sağlıklı olması ancak ahlaki temellere sıkı sıkıya bağlılıkla mümkün olacaktır. Etik kodlar, kurumsal etik davranışların elde edilmesinde önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bu aracın gerçek manası ile kullanılması yerine sadece “makyaj” ve bir “pazarlama” enstrümanı olarak görülmesi finansal kurumun etik gelişimine yardımcı olmayacaktır. İslami değerleri önceleyen bir etik kurallar setinin oluşması ve bunun da günlük işlemlerin bir parçası haline gelmesi, etik farkındalığın artırılması ve bunun tüm paydaşlara yansıtılması ile katılım finansına yeni bir başlangıç yapılabilir.

Bu çalışmada; Türkiye özelinde etik/ahlak değerlerine ilişkin kanuni düzenlemeler ve bunların kapsamlarından bahsedilmiş ve AAOIFI'nin yayınlamış olduğu etik değerlerle ülkemizde katılım bankalarının uymak zorunda olduğu etik mevzuatı mukayese edilmiştir. AAOIFI'nin standardı çok kapsamlı, detaylı, teorik boyuta ilişkin pratik açıklamaları olan bir çalışma olmakla birlikte özellikle sektör paydaşları olan kamu kesimi, sermayedarlar, mudiler, fon kullananlar ve çalışanların tümünün bu etik kurallara hazır olup olmadığı, psikolojik, sosyolojik ve başka açılardan ele alınarak değerlendirilmelidir. Etik değerlerin uygulanması bir yönü ile de laik ve demokratik bir ülkede tamamen dini referanslarla oluşturulmuş bir perspektifin uygulanabilirliği açısından da soru işareti oluşturmaktadır. Bununla birlikte, başta TKBB olmak üzere, bu etik standardın tedrici bir şekilde uygulanabileceği bir kurumsal yönetim çerçevesi ile birlikte fikhî denetim ve eğitim çerçevesine de ihtiyaç bulunmaktadır. Bu tür bir kurumsal değişim her ne kadar BDDK'nın getirdiği bir zorunluluk olmasa bile sektörün kendi iç disiplini ve ileriye yönelik güven verici uygulamalarının artması için faydalı olacaktır.

6. Referanslar

AAOIFI. (2019a). AAOIFI issues exposure draft on 'code of ethics for Islamic finance professionals' and invites opinions from Islamic finance industry. <https://aaoifi.com/announcement/aaoifi-issues-exposure-draft-on-code-of-ethics-for-islamic-finance-professionals-and-invites-opinions-from-islamic-finance-industry/?lang=en>

AAOIFI. (2019b). Code of Ethics for Islamic-finance Professionals. AAOIFI. <https://aaoifi.com/wp-content/uploads/2021/01/00-AAOIFI-Code-of-Ethics-for-Islamic-finance-Professionals-Financial-Standard-Issued-CS.pdf>

Abeng, T. (1997). Business ethics in Islamic context: Perspectives of a Muslim business leader. *Business Ethics Quarterly*, 7(3), 47-54. <https://doi.org/10.2307/3857312>

Abuznaid, S. A. (2009). Business ethics in Islam: The glaring gap in practice. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 2(4), 278-288. <https://doi.org/10.1108/17538390911006340>

Ahmed, I., Akhtar, M., Ahmed, I., & Aziz, S. (2017). Practices of Islamic banking in the light of Islamic ethics: A critical review. *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 25(3), 465-490.

- Akpınar, A., & Çetintaş, M. E. (2021). Etik teoriler çerçevesinde faizsiz finans kuruluşlarının bağımsız denetimini yürüten denetçiler için etik kuralların değerlendirilmesi. <http://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/2562>
- Ayvaz, H. (2021). Geleneksel Banka Çalışanlarının Katılım Bankacılığı Hakkındaki Farkındalık Düzeylerinin Tespiti. *International Journal of Financial Economics and Banking Practices*, 2(2), 25.
- Balkanlı, C., & Yardımcıoğlu, F. (2020). Katılım Bankası Çalışanlarının İslami Finans Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma. *Düzce İktisat Dergisi*, 1(1), 24-56.
- Beybur, M. (2021). Katılım Bankası Çalışanlarının Katılım Bankacılığı Ürün/Hizmetlerine Yönelik Farkındalık ve Tutum Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22), 613-633. <https://doi.org/10.53092/duibfd.976358>
- Cowton, C. J. (2019). Financial Institutions and Codes of Ethics. *Handbook on Ethics in Finance*, 1-13.
- Eroğlu Pektaş, G. Ö., & Temelli, F. (2019). Bankacılık Faaliyetlerinde Hizmet Kalitesi, Dini Hassasiyet ile Bilinirliğin Algılanan Şeffaflık ve Güvenirlik Üzerine Etkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 255-271. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.664284>
- Ferrell, O. C., & Gresham, L. G. (1985). A contingency framework for understanding ethical decision making in marketing. *Journal of marketing*, 49(3), 87-96. <https://doi.org/10.1177/002224298504900308>
- Gözüm, A. G. (2016). Banka Çalışanlarının Demografik Özelliklerine Göre İş Ahlakı Tutumlarının İncelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), Art. 2.
- Hassan, M. K. (2013). Ethical principles of Islamic financial institutions. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 34(1), 63-90.
- Hassan, M. K., Aliyu, S., Huda, M., & Rashid, M. (2019). A survey on Islamic Finance and accounting standards. *Borsa Istanbul Review*, 19, S1-S13. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2019.07.006>
- Kalkavan, H. (2022). The Importance of Ethics and Corporate Social Responsibility in Financial Markets: A Literature Review and Recommendations for Ethical and Islamic Banking [Chapter]. *Research Anthology on Developing Socially Responsible Businesses*; IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-5590-6.ch106>
- Kaptein, M. (2017). *The living code: Embedding ethics into the corporate DNA*. Routledge.
- Karacaer, B., & Kurt, G. (2022). Faizsiz Finans Perspektifinden İç Denetim ve Geleneksel İç Denetim Anlayışıyla Karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.1101555>
- KGK. (2022a). Faizsiz Finans Denetim Standartlarına İlişkin Kurul Kararları 14 Aralık 2019 tarihli ve 30978 Sayılı Resmî Gazetede Yayımlanmıştır. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. <file:///C:/Users/apolat/Zotero/storage/AX7ME7U2/Faizsiz-Finans-Denetim-Standartlar.html>
- KGK, K. G. (2022b, Mart 8). Kamu Gözetimi Kurumu. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. <https://kgk.gov.tr/>

Lee, J. A., Sneddon, J. N., Daly, T. M., Schwartz, S. H., Soutar, G. N., & Louviere, J. J. (2019). Testing and extending Schwartz refined value theory using a best-worst scaling approach. *Assessment*, 26(2), 166-180. <https://doi.org/10.1177/10731911166837>

Polat, A. (2018). Mesleki Ahlak Kuralları ve Katılım Bankacılığı: Türk Bankacılık Etik İlkeleri ve AA-OIFI Standartları Mukayesesi. *İçinde Katılım Finans: Teorik ve Ampirik Çalışmalar* (ss. 17-42). Gazi Kitabevi.

Rahim, A. B. A. (2013). Understanding Islamic Ethics and Its Significance on the Character Building. *International Journal of Social Science and Humanity*, 508-513. <https://doi.org/10.7763/IJSSH.2013.V3.293>

Refinitiv. (2021). *Islamic Finance Development Report 2021* (s. 78).

Schwartz, M. (2001). The nature of the relationship between corporate codes of ethics and behaviour. *Journal of business ethics*, 32(3), 247-262. <https://doi.org/10.1023/A:1010787607771>

Schwartz, M. S. (2004). Effective corporate codes of ethics: Perceptions of code users. *Journal of business ethics*, 55(4), 321-341. <https://doi.org/10.1007/s10551-004-2169-2>

Schwartz, M. S. (2005). Universal moral values for corporate codes of ethics. *Journal of Business Ethics*, 59(1), 27-44. <https://doi.org/10.1007/S10551-005-3403-2>

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *İçinde Advances in experimental social psychology* (C. 25, ss. 1-65). Elsevier.

Schwartz, S. H., & Sortheix, F. (2018). Values and subjective well-being. *Handbook of well-being*.

Selçuk, H., Karadağ, M., & Akar, A. (2019). Bağımsız Denetimde Etik Kavramı: AAOIFI Standartları ile Bağımsız Denetim Standartlarının Karşılaştırılması. *International Congress of Islamic Economy, Finance And Ethics*. <https://acikerisim.karatay.edu.tr/handle/20.500.12498/1452>

Suryanto, T. (2016). Islamic work ethics and audit opinions: Audit professionalism and dysfunctional behavior as intervening variables. *Al-Iqtishad: Jurnal Ilmu Ekonomi Syariah*, 8(1), 49-64. <https://doi.org/10.15408/aiq.v8i1.2508>

Vishkin, A., Ben-Nun Bloom, P., Schwartz, S. H., Solak, N., & Tamir, M. (2019). Religiosity and emotion regulation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 50(9), 1050-1074. <https://doi.org/10.1177/0022022119880341>

Yazar, B. B. (2021). Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar ile Faizsiz Finans Kuruluşları Denetçiler İçin Etik Kuralların Karşılaştırılması. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), Art. 1. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.840768>